

moda naših dana

miroljub radojković

Dorflesova knjiga pod naslovom »Moda.« svakako je privlačna već na prvi pogled. Ne samo zbog naslova u kome je reč koju ćemo olako upotrebiti, a retko razumeti, već i po nagoveštaju originalne kompozicije – sa mnoštvom fotografija, ilustracija – koje proviruju već sa korica knjige. To je zbirka kratkih, jezgrovitih eseja kojima je u celosti postignut cilj koga je postavio autor: »Ono što sam sebi postavio za cilj u ovom radu jeste da naznačim obrise jednog doista sažetog istraživanja o osobitim vidovima mode naših dana...« (str. 8). Mada je broj eseja sa zaključkom povelik – dvadeset – knjiga se lako i brzo čita. Jedinu ogradu možemo postaviti s obzirom na njenu aktuelnost. Jer, tekst je na italijanskom publikovan još 1979. godine, a stiže nam u prevodu sa sedam godina zakašnjenja. Kada je reč o modi, (naših dana), da li je to mnogo ili malo?

Kao fenomen povezan sa isključivo ljudskom egzistencijom, moda je artefakt koji se oslanja na prirodu. Njome se označava ukrašavanje običnog, animalnog ili prirodnog tela čoveka. Otuda, moda oblačenja nastaje verovatno onako kako je kazao Kaneti: Odevanje su izmislili ružni! Budući da je do takvog saznanja jedan deo ljudi mogao da dođe vrlo rano, i moda ima duboke istorijske korene. Bilo je mnogo pokušaja da se metodološki uredi hirovi modnih pravila. Nije se uspelo. Zbog toga bismo mogli da se složimo sa Dorflesovom prvom naznakom da je moda način »personalizacije«. Ali, budući da se jedan ukras, postupak, ponašanje itd. zatim naglo šire, pravo mesto mode mora biti negde na srednjoj između personalizacije i identifikacije.

Dorfles kaže da moda nije u okviru predmeta istraživanja antropologije. Tu nauku interesuju rituali i funkcionalnost upotrebe nagog ili ukrašenog, deformisanog, skrivenog itd. ljudskog tela. »Moda započinje tamo gde prestaje ova 'funkcionalistička' upotreba tela, tamo gde se odeća (kao ukras i običaj) koristi za postizanje stanja koje nije više uobičajeno, već je neobično, privilegovano, izuzetno.« – navodi autor (str. 28). Dakle, on smatra modu za način izvlačenja jedinke iz sivila običnosti, otuđenosti, anonimnosti. U eseju o metaforičkim i metonimijskim vidovima mode to je dalje elaborirano. Jedina »funkcionalnost«, koju modi priznaje, nije u granicama upotrebljivosti niti praktičnosti. Naprotiv, mnogi modni hirovi da se metaforom ili metonimijom istakne neki deo tela potpuno su nepraktični i nefunkcionalni za svakodnevne aktivnosti. Ali, vredelo je žrtvovati nešto udobnosti da bi se pratila moda.

Estetski motivi vode u pravcu diferencijacije, jer se podloga tih motiva u startu razlikuje kulturno, istorijski, ekonomski itd. Ranije je, zbog odsustva komunikacija i opšteg siromaštva, bilo jasnije da i estetske motive proizvodi dominantna društvena klasa. Sada, pak, »Jedna od najznačajnijih pojava našeg vremena jeste činjenica da negonoše njihovih moda (i oni koji ih prihvataju) mogu da više ne pripadaju vladajućim klasama.« (str. 106). Takvo je stanje moguće budući da su moderna društva izobilnija, a za ukršavanje odeće, stanova, grupa i slojeva nisu potrebni samo izuzetni, skupi i retki prirodni materijali. Moda se lako demokratizuje, jer je konzumizam u sklopu savremenog, prevalentnog stila života. Svako je odgovoran za izbor sopstvenog »imidža«, pa su klasne razlike manje delotvorne na estetske motive. To ne znači da privilegovanih više nema, već, da kako kaže Dorfles, u modi se »prilagodava nižem umesto višem«.

Statusni motivi u modi služe obratnom procesu – procesu kohezije. Načini potrošnje, oblačenja, govora, ponašanja itd. tu služe da se »saopšti« pripadnost grupi, generaciji, klasi, profesiji... Koji želi da iskaže svoju pripadnost mora da se podvrgne modnoj koheziji – da prati stil odeće, marku automobila, bavi se određenim sportom, pripada nekom klubu. Naravno, ako se pri tome ne identifikuje sa vladajućim vrednostima grupe, rizikuje da prateći modu upadne u pomodarstvo ili snobizam.

Psihološki motivi u modi uglavnom se svode na potenciranje seksualne privlačnosti. Stoga je moguće modne stileme čitati i iz ugla psihoanalize, čemu je Dorfles posvetio odgovarajući esej. »... Čitava jedna prostrana oblast seksualne psihopatije može (se) dešifrovati čitanjem znakova koji su povezani s modom. A među tim znakovima valja pomenuti čitav spektar simbola u velikom delu kako ženske, tako

i muške odeće koji bezmalo uvek dovodi do seksualne simbolologije« (str. 142). Kao i za druge odeljke, i za ovaj bi vredelo sada pokazati konkretne likovne ilustracije, što je u prikazu knjige nemoguće. Jedna prolećna šetnja biće za to dovoljna. Travestija koja se u novije vreme pojavljuje kroz modu verovatno je izazvana opštom i obostranom krizom u odnosu polova. Dakle, Dorfles pristupa modi kao veoma širokom sistemu znakova koji su uglavnom neverbalni. Zbog toga je imao kritičke primedbe na radove semiologa koji su doticali modu uglavnom analizom sadržaja tekstova modnih žurnala (Bart).

Dorfles je nekolicinu eseja posvetio razgraničavanju mode od sličnih koncepata i termina. Među prvima morao je da razluči modu i stil. On stilom smatra širi okvir promena koji se podržava. »Stil bi valjalo smatrati idejnim pokretom (a ne samo formalnim ili figurativnim aspektom) koji se ovaploćuje u određenoj umetničkoj strukturi i odgovara isto toliko preciznim društveno-ekonomskim i kulturnim razlozima...« (str. 51.). Dalje je lako i samostalno nastaviti: Moda nikada nije bila idejni pokret; za njeno prihvatanje ili odbijanje nisu pisani manifesti pa ni najkraća tumačenja... U ovom okviru autor je razmotrio i pojavu oživljavanja stilova (odnosno moda). On dozvoljava da se kao moda dogodi ponavljanje prepoznatljivih elemenata prohujalog stila, ali u vreme »zbunjenosti« i neinventivnosti. Tada je modna promena radi promene, a sredstvo se ne dovodi u pitanje. Ali, kada se revival (oživljavanje) pojavi u umetnosti, arhitekturi, unutrašnjoj dekoraciji itd. rizikuje se zapadanje u kič. »... Ovaj fenomen je (tu) više za osudu pošto je udahnuo život više »čudovištima« no pravim umetničkim invencijama.« (str. 67). Argumentacija Dorflesa podseća na razmišljanje Veblena, koji je primetio da se kič množi u vreme dekadencije društvenih struktura. Pad određenih grupa obeležen je pozlatama, kaćperstvom, nakindurenosću... Danas je, izgleda, ova zakonomernost teže otkriti. Jer, masovna potrošnja ne može lako da sklizne u kič jer je disciplinuje i od disfunkcionalnosti odvraća posebno umeće – dizajn. To dobro ilustruje M. Meštrović, pisac knjige »Teorija dizajna i problemi okoline«, koji je prvi na naše tle iskrcao radove Dila Dorflesa.

Postoji i esej u kome se razmatra moda i ukus, naslovljen kao ogleđ o širenju mode na druge oblasti. Dorfles smatra da se preko ukusa može širiti sledbeništvo poput mode izvan odevanja i običaja. Ukus je relativno nov koncept, nastao sa barokom u umetnosti. Dorfles smatra da je to tako zato što je barok bio prvi stil koji nije ostao da živi na rodnom tlu samo, već je obišao svet. Zato ga, sa današnjeg stanovišta, vidi kao prvi stil umetnosti koji je prihvaćen jer je bio »moderan«. U njemu se odigrao ključni obrat »... Usvajanje principa postojanja ukusa kao konstante koja određuje prijatne stvari i tumači njihovo prihvatanje od strane ljudske zajednice.« (str. 161). Nema više krute teorije o lepom i prijatnom »per se«. Na ovaj način, Dorfles je došao i u područje kulture, i naravno, do potrebe da razmotri relevantnost mode za taj totalitet. Zaključak koji nam nudi veoma je interesantan. »Stoga držim da prava moda – povezana s ukusom, paralelna sa umetničkim stvaranjem i stilom epohe – ima neospornu vrednost, ne samo sociološku, već i antropološku i estetičku, dok 'kulturnu modu' valja posmatrati samo kao graničan slučaj neznanja, intelektualnog snobizma, pseudokulture.« (str. 164). Šta da kažemo više ako se osvrnemo oko sebe i našu kulturnu modu zatvorenih, nacionalnih, mitomanskih sredina.

Dorflesovi eseji imaju i nedorečenosti i slabosti, ali nam se on za to unapred izvinio postavljajući cilj knjige onako kako smo ga citirali. No, u poslu prikazivanja moramo se osvrnuti i na neslaganje. Prvo bi se odnosilo na njegovo određenje mode kao univerzalne i ekonomske pojave savremenog sveta. Mislimo da, na žalost, još ima delova ovovremenog sveta koji se bori za preživljavanje golog, animalnog tela pa ga moda kao nadgradnja nikako ne može interesovati. Njen pravi razlog postojanja živi samo u razvijenom delu sveta, u kome se već proizvodi više nego što je potrebno, pa se unapred ide i na proračunato zastarevanje proizvoda kako bi se akvizirali drugi. Takođe, Dorfles često prelazi s jednog plana na drugi, sa odeće na arhitekturu, s običaja na umetnost itd. tako da je u stanju da proizvede kontradiktorne zaključke. Ali, čitaocu ove knjige do tolike metodološke strogosti verovatno neće ni stati. Jer, delo brzo pleni pažnju i, što je malo paradoksalno, provocira asocijacije mada je spoj dva hladna opštala – što bi rekao Makluan: stilski doteranog teksta i reprezentativno odabranih fotografija. Uklopiti oba opštala u jedno bio je mali izdavački podvig.

**Dilo Dorfles: »Moda«
Bratstvo jedinstvo, Novi Sad, 1986.**